

Силабус навчальної дисципліни

«КУЛЬТУРНІ СПІЛЬНОТИ ДОБИ ПАЛЕОМЕТАЛІВ»

Галузь знань:	03 - гуманітарні науки.
Спеціальність:	032 — історія та археологія.
Рівень вищої освіти:	третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень.
Освітня кваліфікація:	Доктор філософії.
Форма навчання:	стаціонарна/заочна.
Розробник:	д.і.н., професор – Віталій ОТРОЩЕНКО.

Кількість кредитів ЄКТС:	3.
Програма навчання:	12 тижнів
Мова викладання:	українська.
Форма оцінювання:	залік.

Обсяг – 90 годин

лекцій 16 годин

семінарів 14 годин

самостійної роботи 60 годин

Київ - 2022

ЗМІСТ

I. Структура дисципліни.

I.1. Анотація дисципліни.

II. Організація навчання.

II.1. Календарно-тематичний план.

II.2. Тематичний план.

II.3. Література для вивчення дисципліни.

II.4. Технічні вимоги для вивчення дисципліни.

III. Форми та методи контролю.

III.1. Результати навчання, методи викладання і форми оцінювання.

III.2. Умови визначення навчального рейтингу дисципліни.

III.3. Критерії оцінювання знань і вмінь з дисципліни.

III.4. Порядок перерахунку показників нормативної 100-бальної університетської шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS.

IV. Політика доброчесності.

I. СТРУКТУРА ДИСЦИПЛІНИ

I.1. Анотація дисципліни.

Курс «Культурні спільноти доби палеометалів» є важливою складовою вивчення археології та преісторії України. Розрахований на аспірантів другого року навчання, напрям підготовки 032 «Історія та археологія»

Актуальність курсу. Запропонований курс для аспірантів-археологів є однією з базових дисциплін для опанування знаннями з археології та праісторії України та навичок зі всебічної фахової підготовки археолога. Розглядаються актуальні проблеми формування розвитку та за-непаду археологічних культур та культурних спільнот доби бронзи на теренах України. Доба бронзи (III-II тис. до н. е.) є заключним періодом праісторії України, що безпосередньо передував добі історичній – киммерійській чи, за археологічною періодизацією, ранньому залізному вікові. Напрацювання українських археологів, особливо впродовж останніх 70-ти років, дозволили розробити аргументовану періодизацію археологічних культур доби бронзи. Цьому допомогли численні стратиграфічні спостереження, синхронізація з ліпше датованими культурами басейну Середземного моря, Центральної Європи та Північного Кавказу.

Уточненню датувань археологічних культур посприяв також перехід на переконливі серії каліброваних радіовуглецевих дат для кожного з п'яти виділених нині періодів розвитку бронзового віку в XXI ст. П'ятичленна періодизація доби бронзи Надчорноморщини є новацією в археології України. Нові обрії (горизонти) археологічних культур, що викристалізувались на початок XXI ст. вимагають не лише подальшого вивчення та уточнення, але й усвідомленого сприйняття останніх здобутків національної археологічної науки ширшим науковим колом загалом та новими поколіннями аспірантів-істориків, а в першу чергу - археологів. Адже відповідні підручники археології та давньої історії, видані в XX ст., доводиться, великою мірою, переписувати наново, що й зумовлює актуальність запропонованого курсу лекцій. Значні розміри держави та помітна відмінність природних і кліматичних умов на чинних теренах України зумовлюють строкатість спектру археологічних культур на кожному з періодів розвитку.

Показово, що зміни археологічних культур мали не локальний, а континентальний у межах Старого Світу масштаб, хоча конкретні причини таких змін, за відсутності писемних джерел, лишаються не до кінця зрозумілими. Окремої уваги заслуговують недостатньо ще вивчені процеси культурогенези та локалізації їх осередків. Темою наукових розробок для доби палеометалів також став зв'язок процесів культурогенези з видобутком руди та виробництвом металів, а саме, з функціонуванням потужних гірничо-металургійних центрів. Культурна строкатість вписується, поза тим, в певні лінії розвитку колонних секвенцій археологічних культур за

якими можуть приховуватись конкретні лінії розвитку етнічних спільнот. В курсі лекцій передбачається стисла комплексна характеристика археологічних культур та їхнього оточення з урахуванням останніх напрацювань в цій сфері. У ХХІ ст. різко зріс вплив генетичних досліджень на вирішення проблем праісторії України і в першу чергу – етнічних.

Метою курсу є:

Набуття аспірантами теоретичних знань щодо:

- 1) базових засад періодизації, хронології та особливостей матеріальної культури скотарсько-землеробських спільнот доби палеометалів;
- 2) основних етапів розвитку населення Надчорноморщини, конкретизованого в матеріальних проявах археологічних культур;
- 3) ролі населення бронзової доби в праісторії України та специфічного колориту української культури;
- 4) Розробка концепцій осередків культурогенезу в контексті вивчення археологічних культур доби бронзи.

Набуття аспірантами практичних навичок і вмій у:

- 1) побудові періодизацій археологічних культур;
- 2) виділення ознак міграцій за доби бронзи;
- 3) побудові реконструкцій подій праісторії на підставі комплексного аналізу археологічних культур доби палеометалів України.

Міждисциплінарна координація: географія, топографія, економіка, матеріалознавство, палеоекологія, соціологія, демографія.

II. ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ

I.1. Календарно-тематичний план.

теми	заняття	дата
Тема 1. КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА СПІЛЬНОТИ КУКУТЕНЬ-ТРИПЛЛЯ.	Лекція 1	січень
Тема 2. ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ТА ХРОНОЛОГІЇ ДОБИ БРОНЗИ.	Лекція 2	січень
Тема 3. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ РАННЬОЇ БРОНЗИ	Лекція 3	січень
Тема 4. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ СЕРЕДНЬОЇ БРОНЗИ	Лекція 4	лютий
Тема 5. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ ВІД СЕРЕДНЬОЇ ДО ПІЗНЬОЇ БРОНЗИ	Лекція 5	лютий
Тема 6. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ ПІЗНЬОЇ БРОНЗИ	Лекція 6	лютий
Тема 7. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ ФІНАЛЬНОЇ БРОНЗИ	Лекція 7	березень
Тема 8. ОСЕРЕДКИ КУЛЬТУРОГЕНЕЗИ ТА АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ БРОНЗИ	Лекція 8	березень
КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА КУКУТЕНЬ-ТРИПЛЛЯ	Семінар 1	березень
АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ РАННЬОЇ БРОНЗИ ТА ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ БРОНЗОВОЇ ДОБИ УКРАЇНИ	Семінар 2	березень

СВІТ АРХЕОЛОГІЧНИХ КУЛЬТУР ШНУРОВОЇ КЕРАМІКИ	Семинар 3	квітень
КУЛЬТУРНІ УТВОРЕННЯ КАТАКОМБНОЇ КУЛЬТУРНОЇ ОБЛАСТІ	Семинар 4	квітень
АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ ВІД СЕРЕДНЬОЇ ДО ПІЗНЬОЇ БРОНЗИ	Семинар 5	квітень
АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ ПІЗНЬОЇ БРОНЗИ	Семинар 6	квітень
АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ ФІНАЛЬНОЇ БРОНЗИ	Семинар 7	квітень
Написання дослідницької роботи	Самостійна робота	січень-квітень
Залік		кінець квітня

II.2. Тематичний план.

№ з/п	Теми занять	Кількість годин
Лекція 1	<p>Тема 1. КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА КУКУТЕНЬ-ТРИПІЛЛЯ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Культурна спільнота Кукутень-Трипілля. - Її місце та роль у праісторії України. - Претензії на цивілізацію. - Причини деструкції. - Прямі спадкоємці. Розрив традиції. - Втрата культурної спадкоємності зі світом землеробів. - Вплив спадщини Кукутень-Трипілля на сучасну культуру України як заслуга археологів. <p>Основна література :</p> <p>Археологія України. Курс лекцій / Залізняк Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Терпиловський Р.В. – К.: Либідь, 2005. – С. 141-203.</p> <p>Бурдо Н.Б. Трипілля як феномен цивілізаційного процесу в історії давньої Європи // Матеріали та дослідження з археології Східної України. – Луганськ, 2007. – Вип.. 7. – С. 32-38.</p> <p>Відейко М.Ю. Трипільська цивілізація. – К.: Академперіодика, 2002. – 142 с.</p> <p>Давня історія України в трьох томах. – К.: Наук. Думка, 1997. – Т. 1.- С. 234-267.</p> <p>Збеневич В.Г. Позднетрипольские племена Северного Причерноморья. – К.: Наук. думка, 1974. – 176 с.</p> <p>Колесников А.Г. Трипольское общество Среднего Поднепровья. Опыт социальных реконструкций в археологии. – К.: Наук. думка, 1993. – 152 с.</p> <p>Круц В.А. Позднетрипольские памятники Среднего Поднепровья. – К.: Наук. думка, 1977. – 160 с.</p>	2 год.

	<p>Додаткова література:</p> <p>Дяченко О.В. Проблема історичних інтерпретацій трипільської культури // Археологія. – 2004. - № 2. – С. 83-91.</p> <p>Отрощенко В.В. Щодо користі цивілізаційної риторики // Ранньоземлеробські культури Буго-Дніпровського межиріччя: проблеми дослідження. – Матеріали МНПК. – Умань: ПП Жовтий, 2009. – С. 76-82.</p>	
Лекція 2	<p>Тема 2. ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ТА ХРОНОЛОГІЇ ДОБИ БРОНЗИ.</p> <p>Технологічні засади археологічної періодизації.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Виокремлення доби бронзи на теренах України. - Технологічні особливості бронзової доби. - Відносна та абсолютна хронологія. - Проблеми періодизації: 5 періодів бронзового віку на теренах України. - Період ранньої бронзи ХХХІІ - ХХV ст. до Р. Х. - Період середньої бронзи – ХХVІІ/ХХV - ХХІ ст. до Р. Х. - Перехідний період від середньої до пізньої бронзи – ХХІ - ХVІІІ ст. до Р.Х. - Період пізньої бронзи – ХVІІІ - ХІІІ ст. до Р. Х. - Період фінальної бронзи – ХІІ - Х/ІХ ст. до Р. Х. <p>Основна література:</p> <p>Археологія України. Курс лекцій / Залізняк Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Терпиловський Р.В. – К.: Либідь, 2005. – С. 141-203.</p> <p>Отрощенко В.В. Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня Східної Європи (культурно-хронологічні зіставлення). – К.: ІА НАНУ, 2001. – С. 3-16.</p> <p>Україна – хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. – К.: КВІЦ, 2008. – С. 219-331.</p> <p>Черняков І.Т., Чмихов М.О. Хронологія археологічних пам'яток епохи міді-бронзи на території України. – К.: НМК ВО, 1988. – С. 80-125.</p>	2 год.
Лекція 3	<p>Тема 3. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ РАННЬОЇ БРОНЗИ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеристика доби ранньої бронзи, її особливості. - Ямна культурна спільнота. - Кемі-Обинська та буджацька культури. - Культура кулястих амфор. - Культура Баден на теренах Закарпаття. <p>Основна література</p> <p>Артеменко І.І. Племена Верхнього и Середнього Поднепровья в эпоху бронзы. – Материалы и исследования по археологии СССР. – М. 1967. № 148. - С. 3-135.</p> <p>Балагури Э. Население Верхнего Потисья в эпоху бронзы. – Ужгород, 2001. – С. 73-86.</p> <p>Бунятян К.П. Городоцько-здовбицька культура: проблемна ситуація // Археологія. – 2008. - № 3. – С. 10-20.</p>	2 год.

	<p>Бунятян К.П. Хронологія та періодизація середньодніпровської культури Правобережної України // Археологія. – 2008. - № 4. – С. 3-13.</p> <p>Бондарь Н.Н. Поселения Среднего Поднепровья эпохи ранней бронзы. – К.: Вища школа, 1974. – С. 3-174.</p> <p>Свешников І.К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тис. до нашої ери. – К.: Наук. думка, 1974. – С. 3-118.</p>	
Лекція 4	<p>Тема 4. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ СЕРЕДНЬОЇ БРОНЗИ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеристика доби середньої бронзи, її особливості. - Катакомбна культурна спільнота. - Спільнота культур шнурової кераміки (бойових сокир). - Культура Ніршег у Закарпатті. <p>Основна література:</p> <p>Берестнев С.И. Восточноукраинская Лесостепь в эпоху средней и поздней бронзы (II тыс. до н. э.). – Харьков: ПФ Амет, 2001. – С. 12-55.</p> <p>Братченко С.Н. Донецька катакомбна культура раннього етапу. – Луганськ: Шлях, 2001.</p> <p>Пустовалов С.Ж. Соціальний лад катакомбного суспільства Північного Причорномор'я. – К.: Шлях, 2005.</p> <p>Санжаров С.Н. Катакомбные культуры Северо-Восточного Приазовья. – Луганск: Изд-во ВНУ, 2001. – С. 3-168.</p> <p>Тощев Г.Н. Крым в эпоху бронзы. – Запорожье: ЗНУ, 2007. – С. 94-140.</p> <p>Додаткова література</p> <p>Otroshchenko V. V. The catacomb cultures Phenomenon // The Ingul-Donets Early Bronze Civilization as springboard for transmission of Pontic cultural patterns to the Baltic drainage basin 320-2750 BC. – In: Baltic-Pontic Studies. – Poznań, 2013. – Vol. 18. – P. 21-38.</p>	2 год.
Лекція 5	<p>Тема 5. ПРОБЛЕМИ ВИДІЛЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ КУЛЬТУР ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ ВІД СЕРЕДНЬОЇ ДО ПІЗНЬОЇ БРОНЗИ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеристика перехідного періоду, «героїчна доба» та її особливості. - Культурне коло Бабине. - Кам'янська культура. - Постшнурові культурні утворення на теренах України. - Культура Отомань. - Мар'янівська культура. <p>Основна література:</p> <p>Археологія України. Курс лекцій / Залізняк Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Отрощенко В.В., Терпиловський Р.В. – К., 2005.</p> <p>Братченко С.Н. Левенцовская крепость. Памятник культуры бронзового века // Матеріали та дослідження з археології Східної України. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – Вип. 6. – С. 32-310.</p> <p>Бунятян К.П. Гороδοцько-здовбицька культура: проблемна ситуація // Археологія. – 2008. - № 3. – С. 10-20.</p>	2 год.

	<p>Бунятян К.П. Хронологія та періодизація середньодніпровської культури Правобережної України // Археологія. – 2008. - № 4. – С. 3-13.</p> <p>Литвиненко Р.О. Культурне коло Бабине (за матеріалами поховальних пам'яток). – Автореф. дис. ... докт. іст. наук. – К.: ІА НАНУ, 2009. – С. 1-30.</p> <p>Свешников І.К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тис. до нашої ери. – К.: Наук. думка, 1974. – С. 70-79, 119-141.</p> <p>Тощев Г.Н. Крым в епоху бронзи. – Запорозжє: ЗНУ, 2007. – С. 141-171.</p> <p>Додаткова література:</p> <p>Березанская С.С., Отрощенко В.В., Чередниченко Н.Н., Шарафутдинова И.Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. - К.: Наук. думка, 1986. – С. 3-43.</p> <p>Березанская С.С. Памятники марьяновского типа // Археология Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 1. – С. 397-403.</p> <p>Кислий О.Є. Основні риси кам'янської культури Східного Криму // Археологія. – 2006. - № 3. – С. 21-34.</p> <p>Lichardus J., Vladár J. Karpatenbecken – Sintašsta – Mykene ein beitrage zur definition der bronzezeit als Historischer epoche // Slovenská Archeológia. – Nitra, 1996. – Ročník XLIV. – Číslo 1. – S. 25-89.</p>	
Лекція 6	<p>Тема 6. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ ПІЗНЬОЇ БРОНЗИ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеристика доби пізньої бронзи, її особливості. - Зрубна культурна спільнота. - Тшинецьке культурне коло. - Блок культур Сабатинівка-Кослоджень-Ноуа. - Культура Фельшесевч-Станове в Закарпатті. <p>Основна література:</p> <p>Археологія України. Курс лекцій / Залізняк Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Отрощенко В.В., Терпиловський Р.В. – К., 2005.</p> <p>Березанская С.С., Отрощенко В.В., Чередниченко Н.Н., Шарафутдинова И.Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. - К.: Наук. думка, 1986. – С. 3-43.</p> <p>Крушельницька Л. Культура Ноа на землях України. – Львів, 2006. – 176 с.</p> <p>Додаткова література:</p> <p>Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України. Підручник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 480 с.</p> <p>Колотухин В.А. Поздний бронзовый век Крыма. – К.: Стилос, 2003. – 139 с.</p> <p>Круц С.И. Палеоантропологические исследования Степного Приднепровья (эпоха бронзы). – К.: Наук. думка, 1984. – 208 с.</p> <p>Отрощенко В.В. Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня Східної Європи (культурно-хронологічні зіставлення). – К.: ІА НАНУ, 2001. – С. 3-16.</p>	2 год.

Лекція 7	<p>Тема 7. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ ФІНАЛЬНОЇ БРОНЗИ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеристика доби фінальної бронзи, її особливості. - Білозерська культура. - Дикий Сад та інші укріплені поселення. - Білогрудівська культура. - Лебедівська культура. - Культура Гава-Голігради. - Малобудківський тип пам'яток. - Бондарихінська культура. <p>Основна література</p> <p>Археологія України. Курс лекцій / Залізняк Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Отрощенко В.В., Терпиловський Р.В. – К., 2005.</p> <p>Балагури Э. Население Верхнего Потисья в эпоху бронзы. – Ужгород, 2001. – 392 с.</p> <p>Березанская С.С., Отрощенко В.В., Чередниченко Н.Н., Шарафутдинова И.Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. - К.: Наук. думка, 1986. – С. 3-43.</p> <p>Ванчугов В.П. Белозерские памятники в Северо-Западном Причерноморье. – К.: Наук. Думка, 1990. – 168 с.</p> <p>Горбенко К.В., Гребенников Ю.С., Смирнов А.И. Степная Троя Николаевщины. – Изд-во Ирины Гудым, 2009. – 32 с.</p> <p>Куштан Д.П. Південь лісостепоного Подніпров'я за доби пізньої бронзи // Археологічний альманах. – Донецьк: Вид-во «Донбас», 2013. – 232 с.</p>	2 год.
Лекція 8	<p>Тема 8. ОСЕРЕДКИ КУЛЬТУРОГЕНЕЗИ ТА АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ БРОНЗИ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Концепція осередків (очагов) культурогенези. - Осередки культурогенези в контексті орології та геології. - Волго-Уральський (Південноуральський) осередок культурогенези. - Карпато-Дніпровський осередок культурогенези. - Карпато-Дунайський осередок культурогенези. - Дніпро-Донецький осередок культурогенези. <p>Моця О.П., Отрощенко В.В., Терпиловський Р.В. – К.: Либідь, 2005. – С. 141-203.</p> <p>Археологія Української РСР. – К.: Наукова думка, 1971. – Т. 1. – 452 с.</p> <p>Археология Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 1. – 568 с.</p> <p>Балагури Э. Население Верхнего Потисья в эпоху бронзы. – Ужгород, 2001. – 392 с.</p> <p>Березанська С.С. Бронзовий вік на Україні. – К.: Наук. думка, 1966. – 70 с.</p> <p>Березанская С.С. Средний период бронзового века в Северной Украине. – К.: Наук. думка, 1972. – 266 с.</p> <p>Березанская С.С. Поселение эпохи бронзы на Днестре. – К.: Наук. думка, 1974. – 176 с.</p> <p>Березанская С.С. Северная Украина в эпоху бронзы. – К.: Наук. думка, 1982. – 212 с.</p> <p>Березанская С.С. Усово Озеро. Поселение срубной культуры на</p>	2 год.

Северском Донце. - К.: Наук. думка, 1990. – 150 с.

Березанская С.С., Отрощенко В.В., Чередниченко Н.Н., Шарафутдинова И.Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. - К.: Наук. думка, 1986. –168 с.

Березанская С.С., Цвек Е.В., Клочко В.И., Ляшко С.Н. Ремесло эпохи энеолита-бронзы на Украине. – К.: Наук. думка, 1994. – 189 с.

Берестнев С.И. Восточноукраинская Лесостепь в эпоху средней и поздней бронзы (II тыс. до н. э.). – Харьков: ПФ Амет, 2001. – 264 с.

Бондарь Н.Н. Поселения Среднего Поднепровья эпохи ранней бронзы. – К.: Вища школа, 1974. – 174 с.

Бунятян К.П. Городоцько-здовбицька культура: проблемна ситуація // Археологія. – 2008. - № 3. – С. 10-20.

Бунятян К.П. Хронологія та періодизація середньодніпровської культури Правобережної України // Археологія. – 2008. - № 4. – С. 3-13.

Братченко С.Н. Донецька катакомбна культура раннього етапу. – Луганськ: Шлях, 2001.

Давня історія України в трьох томах. – К.: Наук. Думка, 1997. – Т. 1.- 560 с.

Горбенко К.В., Гребенников Ю.С., Смирнов А.И. Степная Троя Николаевщины. – Изд-во Ирины Гудым, 2009. – 32 с.

Иванова С.В. Социальная структура населения ямной культуры Северо-Западного Причерноморья. – Одесса: Изд-во «Друк», 2001. – 244 с.

Кислий О.Є. Основні риси кам'янської культури Східного Криму // Археологія. – 2006. - № 3. – С. 21-34.

Круц С.И. Палеоантропологические исследования Степного Приднепровья (эпоха бронзы). – К.: Наук. думка, 1984. – 208 с.

Крушельницька Л. Культура Ноа на землях України. – Львів, 2006. – 176 с.

Литвиненко Р.О. Культурне коло Бабине (за матеріалами поховальних пам'яток). – Автореф. дис. ...докт. іст. наук. – К.: ІА НАНУ, 2009. – 30 с.

Отрощенко В.В. Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня Східної Європи (культурно-хронологічні зіставлення). – К.: ІА НАНУ, 2001. – 288 с.

Пустовалов С.Ж. Соціальний лад катакомбного суспільства Північного Причорномор'я. – К.: Шлях, 2005.

Санжаров С.Н. Катакомбные культуры Северо-Восточного Приазовья. – Луганск: Изд-во ВНУ, 2001. – 168 с.

Свешников І.К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тис. до нашої ери. – К.: Наук. думка, 1974. – 208 с.

Татаринов С.И. Древний металл Восточной Украины (учебное пособие). – Артемовск, 1993. – 108 с.

Тереножкин А.И. Предскифский период на Днепровском Правобережье. – К.: Изд-во АН УССР, 1961. – 248 с.

Тощев Г.Н. Крым в эпоху бронзы. – Запорожье: ЗНУ, 2007.

Україна – хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. – К.: КВІЦ, 2008. – С. 219-331.

	<p>Черных Е.Н. Металлургические провинции и периодизация эпохи раннего металла на территории СССР // Советская археология. – 1978. - №4. – 302 с.</p> <p>Черняков И.Т. Северо-Западное Причерноморье во второй половине 11 тыс. до н.э. – К.: Наук. Думка, 1985. – 172 с.</p> <p>Черняков І.Т., Чмихов М.О. Хронологія археологічних пам'яток епохи міді-бронзи на території України. – К.: НМК ВО, 1988. – С. 80-125.</p> <p>Шарафутдинова И.Н. Степное Поднепровье в эпоху поздней бронзы. – К.: Наук. думка, 1982. – 160 с.</p>	
Семінар 1	<p>КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА КУКУТЕНЬ-ТРИПІЛЛЯ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Культурна спільнота Кукутень-Трипілля. Її місце та роль у праісторії України. - Претензії на цивілізацію. - Причини деструкції. Прямі спадкоємці. - Розрив традиції. Втрата культурної спадкоємності зі світом землеробів. - Вплив спадщини Кукутень-Трипілля на сучасну культуру України як заслуга археологів. <p>Основна література :</p> <p>Археологія України. Курс лекцій / Залізняк Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Терпиловський Р.В. – К.: Либідь, 2005. – С. 141-203.</p> <p>Бурдо Н.Б. Трипілля як феномен цивілізаційного процесу в історії давньої Європи // Матеріали та дослідження з археології Східної України. – Луганськ, 2007. – Вип.. 7. – С. 32-38.</p> <p>Відейко М.Ю. Трипільська цивілізація. – К.: Академперіодика, 2002. – 142 с.</p> <p>Давня історія України в трьох томах. – К.: Наук. Думка, 1997. – Т. 1.- С. 234-267.</p> <p>Збеневич В.Г. Позднетрипольские племена Северного Причерноморья. – К.: Наук. думка, 1974. – 176 с.</p> <p>Колесников А.Г. Трипольское общество Среднего Поднепровья. Опыт социальных реконструкций в археологии. – К.: Наук. думка, 1993. – 152 с.</p> <p>Круц В.А. Позднетрипольские памятники Среднего Поднепровья. – К.: Наук. думка, 1977. – 160 с.</p> <p>Додаткова література:</p> <p>Дяченко О.В. Проблема історичних інтерпретацій трипільської культури // Археологія. – 2004. - № 2. – С. 83-91.</p> <p>Отрощенко В.В. Щодо користі цивілізаційної риторики // Ранньо-землеробські культури Буго-Дніпровського межиріччя: проблеми дослідження. – Матеріали МНПК. – Умань: ПП Жовтий, 2009. – С. 76-82.</p>	2 год.
Семінар 2	<p>Тема 2. ПРОБЛЕМИ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ТА ХРОНОЛОГІЇ ДОБИ БРОНЗИ.</p> <ul style="list-style-type: none"> Технологічні засади археологічної періодизації. - Виокремлення доби бронзи на теренах України. - Технологічні особливості бронзової доби. - Відносна та абсолютна хронологія. 	2 год.

	<ul style="list-style-type: none"> - Проблеми періодизації: 5 періодів бронзового віку на теренах України. - Період ранньої бронзи XXXII - XXV ст. до Р. Х. - Період середньої бронзи – XXVII/XXV - XXI ст. до Р. Х. - Перехідний період від середньої до пізньої бронзи – XXI - XVIII ст. до Р.Х. - Період пізньої бронзи – XVIII - XIII ст. до Р. Х. - Період фінальної бронзи – XII - X/IX ст. до Р. Х. <p>Основна література: Археологія України. Курс лекцій / Залізняк Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Терпиловський Р.В. – К.: Либідь, 2005. – С. 141-203. Отрощенко В.В. Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня Східної Європи (культурно-хронологічні зіставлення). – К.: ІА НАНУ, 2001. – С. 3-16. Україна – хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. – К.: КВІЦ, 2008. – С. 219-331. Черняков І.Т., Чмихов М.О. Хронологія археологічних пам'яток епохи міді-бронзи на території України. – К.: НМК ВО, 1988. – С. 80-125.</p>	
Семінар 3	<p>Тема 3. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ РАННЬОЇ БРОНЗИ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеристика доби ранньої бронзи, її особливості. - Ямна культурна спільнота. - Кемі-Обинська та буджацька культури. - Культура кулястих амфор. - Культура Баден на теренах Закарпаття. <p>Основна література Артеменко І.І. Племена Верхнього и Середнього Поднепровья в епоху бронзи. – Матеріали и исследования по археологии СССР. - М. 1967. № 148. - С. 3-135. Балагури Э. Население Верхнего Потисья в епоху бронзи. – Ужгород, 2001. – С. 73-86. Бунятян К.П. Городоцько-здовбицька культура: проблемна ситуація // Археологія. – 2008. - № 3. – С. 10-20. Бунятян К.П. Хронологія та періодизація середньодніпровської культури Правобережної України // Археологія. – 2008. - № 4. – С. 3-13. Бондарь Н.Н. Поселения Среднего Поднепровья эпохи ранней бронзы. – К.: Вища школа, 1974. – С. 3-174. Свешников І.К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тис. до нашої ери. – К.: Наук. думка, 1974. – С. 3-118.</p>	2 год.
Семінар 4	<p>Тема 4. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ СЕРЕДНЬОЇ БРОНЗИ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеристика доби середньої бронзи, її особливості. - Катакомбна культурна спільнота. - Спільнота культур шнурової кераміки (бойових сокир). - Культура Ніршег у Закарпатті. 	2 год.

	<p>Основна література: Берестнев С.И. Восточноукраинская Лесостепь в эпоху средней и поздней бронзы (II тыс. до н. э.). – Харьков: ПФ Амет, 2001. – С. 12-55. Братченко С.Н. Донецька катакомбна культура раннього етапу. – Луганськ: Шлях, 2001. Пустовалов С.Ж. Соціальний лад катакомбного суспільства Північного Причорномор'я. – К.: Шлях, 2005. Санжаров С.Н. Катакомбные культуры Северо-Восточного Приазовья. – Луганск: Изд-во ВНУ, 2001. – С. 3-168. Тощев Г.Н. Крым в эпоху бронзы. – Запорожье: ЗНУ, 2007. – С. 94-140.</p> <p>Додаткова література Otroshchenko V. V. The catacomb cultures Phenomenon // The Ingul-Donets Early Bronze Civilization as springboard for transmission of Pontic cultural patterns to the Baltic drainage basin 320-2750 BC. – In: Baltic-Pontic Studies. – Poznań, 2013. – Vol. 18. – P. 21-38.</p>	
Семінар 5	<p>Тема 5. ПРОБЛЕМИ ВИДІЛЕННЯ АРХЕОЛОГІЧНИХ КУЛЬТУР ПЕРЕХІДНОГО ПЕРІОДУ ВІД СЕРЕДНЬОЇ ДО ПІЗНЬОЇ БРОНЗИ</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеристика перехідного періоду, «героїчна доба» та її особливості. - Культурне коло Бабине. - Кам'янська культура. - Постшнурові культурні утворення на теренах України. - Культура Отомань. - Мар'янівська культура. <p>Основна література: Археологія України. Курс лекцій / Залізняк Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Отрошенко В.В., Терпиловський Р.В. – К., 2005. Братченко С.Н. Левенцовская крепость. Памятник культуры бронзового века // Матеріали та дослідження з археології Східної України. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – Вип. 6. – С. 32-310. Бунятян К.П. Городоцько-здовбицька культура: проблемна ситуація // Археологія. – 2008. - № 3. – С. 10-20. Бунятян К.П. Хронологія та періодизація середньодніпровської культури Правобережної України // Археологія. – 2008. - № 4. – С. 3-13. Литвиненко Р.О. Культурне коло Бабине (за матеріалами поховальних пам'яток). – Автореф. дис. ... докт. іст. наук. – К.: ІА НАНУ, 2009. – С. 1-30. Свешников І.К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тис. до нашої ери. – К.: Наук. думка, 1974. – С. 70-79, 119-141. Тощев Г.Н. Крым в эпоху бронзы. – Запорожье: ЗНУ, 2007. – С. 141-171.</p> <p>Додаткова література:</p>	2 год.

	<p>Березанская С.С., Отрощенко В.В., Чередниченко Н.Н., Шарафутдинова И.Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. - К.: Наук. думка, 1986. – С. 3-43.</p> <p>Березанская С.С. Памятники марьяновского типа // Археология Украинской ССР. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 1. – С. 397-403.</p> <p>Кислий О.Є. Основні риси кам'яньської культури Східного Криму // Археологія. – 2006. - № 3. – С. 21-34.</p> <p>Lichardus J., Vladár J. Karpatenbecken – Sintašsta – Mykene ein beitrage zur definition der bronzezeit als Historischer epoche // Slovenská Archeológia. – Nitra, 1996. – Ročník XLIV. – Číslo 1. – S. 25-89.</p>	
Семінар 6	<p>Тема 6. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ ПІЗНЬОЇ БРОНЗИ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеристика доби пізньої бронзи, її особливості. - Зрубна культурна спільнота. - Тшинецьке культурне коло. - Блок культур Сабатинівка-Кослоджень-Ноуа. - Культура Фельшесевч-Станове в Закарпатті. <p>Основна література: Археологія України. Курс лекцій / Залізняк Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Отрощенко В.В., Терпиловський Р.В. – К., 2005.</p> <p>Березанская С.С., Отрощенко В.В., Чередниченко Н.Н., Шарафутдинова И.Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. - К.: Наук. думка, 1986. – С. 3-43.</p> <p>Крушельницька Л. Культура Ноа на землях України. – Львів, 2006. – 176 с.</p> <p>Додаткова література: Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України. Підручник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 480 с.</p> <p>Колотухин В.А. Поздний бронзовый век Крыма. – К.: Стилос, 2003. – 139 с.</p> <p>Круц С.И. Палеоантропологические исследования Степного Приднепровья (эпоха бронзы). – К.: Наук. думка, 1984. – 208 с.</p> <p>Отрощенко В.В. Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня Східної Європи (культурно-хронологічні зіставлення). – К.: ІА НАНУ, 2001. – С. 3-16.</p>	2 год.
Семінар 7	<p>Тема 7. АРХЕОЛОГІЧНІ КУЛЬТУРИ ДОБИ ФІНАЛЬНОЇ БРОНЗИ.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Характеристика доби фінальної бронзи, її особливості. - Білозерська культура. - Дикий Сад та інші укріплені поселення. - Білогрудівська культура. - Лебедівська культура. - Культура Гава-Голігради. - Малобудківський тип пам'яток. - Бондарихінська культура. <p>Основна література Археологія України. Курс лекцій / Залізняк Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Отрощенко В.В., Терпиловський Р.В. – К., 2005.</p>	2 год.

	<p>Балагури Э. Население Верхнего Потисья в эпоху бронзы. – Ужгород, 2001. – 392 с.</p> <p>Березанская С.С., Отрощенко В.В., Чередниченко Н.Н., Шарафутдинова И.Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. - К.: Наук. думка, 1986. – С. 3-43.</p> <p>Ванчугов В.П. Белозерские памятники в Северо-Западном Причерноморье. – К.: Наук. Думка, 1990. – 168 с.</p> <p>Горбенко К.В., Гребенников Ю.С., Смирнов А.И. Степная Троя Николаевщины. – Изд-во Ирины Гудым, 2009. – 32 с.</p> <p>Куштан Д.П. Південь лісостепового Подніпров'я за доби пізньої бронзи // Археологічний альманах. – Донецьк: Вид-во «Донбас», 2013. – 232 с.</p>	
Самостійна робота	<ul style="list-style-type: none"> • підготовка наукової доповіді; • наукова стаття за темою дисертаційного дослідження обсягом 0,5 - 1 д.а. <p>МЕТА І ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ</p> <p>Головна мета проведення самостійної роботи полягає у необхідності більш широкого огляду тематики курсу з використанням матеріалів періодичних видань, наукових праць, монографій з окремих питань дисципліни.</p> <p>Важливою складовою самостійної роботи аспірантів є виконання індивідуальних робіт.</p> <p>Виконання індивідуальних робіт має на меті:</p> <ul style="list-style-type: none"> ☐ закріплення знань теоретичного курсу; ☐ набуття навичок критичного аналізу джерел ☐ опанування вітчизняної й зарубіжної літератури із проблематики. 	60 год.

II.3. Література для вивчення дисципліни.

Для підготовки до семінарів та написання рефератів аспіранти можуть користуватися літературою наявною у Науковій бібліотеці Інституту археології НАН України, та [Електронною бібліотекою ВГО «Спілка археологів України»](#). Курс забезпечений посібниками та базовою літературою вказаною до кожного лекційного та семінарського заняття.

1. Археологія України. Курс лекцій. – К.: Либідь, 2005. – 504 с. (розділи К.П. Бунятян, В.В. Отрощенка);
2. Давня історія України. – К., 1997. – Т. 1 (розділи С.С. Березанської, В. О. Круца, В.В. Отрощенка, Ю.Я. Рассмакіна).
3. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України. Підручник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 480 с.
4. Залізник Л. Стародавня історія України. – К.: Темпора, 2012. – 542 с., іл.
5. Залізник Л. Стародавня історія України. – К.: Темпора, 2019. Вид. друге, доповнене. – 640 с., іл.
6. Україна: хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. — К.: КРІОН, 2007. - Т.1 (розділи Я.П. Гершковича, В.В. Отрощенка, Ю.Я. Рассмакіна, Л.А. Черних).
7. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. – К.: Либідь, 1992. – 376 с.

8. Черняков І.Т., Чмихов М.О. Хронологія археологічних пам'яток епохи міді-бронзи на території України. – К.: НМК ВО, 1988. – С. 80-125.

Додаткова література:

1. Археологія Прикарпаття, Волини і Закарпаття (энеолит, бронза і раннє залізо). – К.: Наук. думка, 1990. – 188 с.
2. Археологія України. Курс лекцій / Залізник Л.Л., Бунятян К.П., Зубар В.М., Моця О.П., Отрошенко В.В., Терпиловський Р.В. – К.: Либідь, 2005. – С. 141-203.
4. Археологія Української РСР. – К.: Наукова думка, 1971. – Т. 1. – 452 с.
5. Археологія Української ССР. – К.: Наукова думка, 1985. – Т. 1. – 568 с.
6. Балагури Э. Население Верхнего Потисья в эпоху бронзы. – Ужгород, 2001. – 392 с.
7. Березанська С.С. Бронзовий вік на Україні. – К.: Наук. думка, 1966. – 70 с.
8. Березанская С.С. Средний период бронзового века в Северной Украине. – К.: Наук. думка, 1972. – 266 с.
9. Березанская С.С. Пустынка. Поселение эпохи бронзы на Днепре. – К.: Наук. думка, 1974. – 176 с.
10. Березанская С.С. Северная Украина в эпоху бронзы. – К.: Наук. думка, 1982. – 212 с.
11. Березанская С.С. Усово Озеро. Поселение срубной культуры на Северском Донце. - К.: Наук. думка, 1990. – 150 с.
12. Березанская С. С., Отрошенко В.В., Чердниченко Н.Н., Шарфутдинова И.Н. Культуры эпохи бронзы на территории Украины. - К.: Наук. думка, 1986. – 168 с.
13. Березанская С. С., Цвек Е.В., Клочко В.И., Ляшко С.Н. Ремесло эпохи энеолита-бронзы на Украине. – К.: Наук. думка, 1994. – ... с.
14. Берестнев С.И. Восточнoукраинская Лесостепь в эпоху средней и поздней бронзы (II тыс. до н. э.). – Харьков: ПФ Амет, 2001. – 264 с.
15. Бондарь Н.Н. Поселения Среднего Поднепровья эпохи ранней бронзы. – К.: Вища школа, 1974. – 174 с.
16. Бунятян К.П. Давнє населення України. Навчальний посібник. – К.: Либідь, 1999. – 228 с.
17. Бунятян К.П. Городоцько-здовбицька культура: проблемна ситуація // Археологія. – 2008. - № 3. – С. 10-20.
18. Бунятян К.П. Хронологія та періодизація середньодніпровської культури Правобережної України // Археологія. – 2008. - № 4. – С. 3-13.
19. Братченко С.Н. Донецька катакомбна культура раннього етапу. – Луганськ: Шлях, 2001.
20. Братченко С.Н. Левенцовская крепость. Памятник культуры бронзового века // Матеріали та дослідження з археології Східної України. – Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2006. – Вип. 6. – С. 32-310.
21. Ванчугов В.П. Белозерские памятники в Северо-Западном Причерноморье. – К.: Наук. Думка, 1990. – 168 с.
22. Винокур І.С., Телегін Д.Я. Археологія України. Підручник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2004. – 480 с.
23. Гершкович Я.П. Суботовское городище. – К.: ИА НАНУ, 2016. – 508 с., ил.
24. Горбенко К.В., Гребенников Ю.С., Смирнов А.И. Степная Троя Николаевщины. – Изд-во Ирины Гудым, 2009. – 32 с.
25. Гордїївський могильник / Березанська С.С., Гошко Т.Ю., Клочко В.І., Клочко Л.С., Литвинова Л.В., Потупчик М.В., Слюсарська К., Шумова В.О. – Вінниця, 2011. – 288 с.

26. Гошко Т.Ю., Агапов С.А., Отрощенко В.В. Металеві казана з Великого Степу за доби пізньої бронзи. – К.: ІА НАНУ, 2018. – 328 с., іл.
27. Давня історія України в трьох томах. – К.: Наук. Думка, 1997.–Т. 1.- 560 с.
28. Иванова С.В. Социальная структура населения ямной культуры Северо-Западного Причерноморья. – Одесса: Изд-во «Друк», 2001. – 244 с.
29. Кислий О.Є. Основні риси кам'янської культури Східного Криму // Археологія. – 2006. - № 3. – С. 21-34.
30. Кислий О. Демографічний вимір історії. – К.: Арістей, 2005. – 328 с.
31. Клочко В.І. Озброєння та військова справа давнього населення України (5000-900 р. до Р.Х.). – К.: АртЕк, 2006. – 336 с.
32. Колотухин В.А. Поздний бронзовый век Крыма. – К.: Стилос, 2003. – 139 с.
33. Круц С.И. Палеоантропологические исследования Степного Приднепровья (эпоха бронзы). – К.: Наук. думка, 1984. – 208 с.
34. Крушельницька Л. Культура Ноа на землях України. – Львів, 2006. – 176 с.
35. Литвиненко Р.О. Культурне коло Бабіне (за матеріалами поховальних пам'яток). – Автореф. дис. ... докт. іст. наук. – К.: ІА НАНУ, 2009. – 30 с.
36. Отрощенко В.В. Проблеми періодизації культур середньої та пізньої бронзи півдня Східної Європи (культурно-хронологічні зіставлення). – К.: ІА НАНУ, 2001. – 288 с.
37. Отрощенко В.В. Бронзова доба України: досвід періодизації // Наукові студії. – Вип.. 9. – Датування – хронологія – періодизація. Різні аспекти часу в археології. – Винники – Жешів – Львів. – Вид-во «Апріорі», 2016. – С. 58-68.
38. Пологівський посох (досвід міждисциплінарного вивчення). Колективна монографія.– Відп. ред. Отрощенко В.В., Тощев Г.М.. – К. – Запоріжжя. – Видавець Олег Філюк., 2020. – 212 с., іл. -
39. Пустовалов С.Ж. Соціальний лад катакомбного суспільства Північного Причорномор'я. – К.: Шлях, 2005.
40. Санжаров С.Н. Катакомбные культуры Северо-Восточного Приазовья. – Луганск: Изд-во ВЛУ, 2001. – 168 с.
41. Санжаров С.Н. Восточная Украина на рубеже эпох средней – поздней бронзы. – Луганск: Изд-во СЛУ им. В. Даля, 2010. – 488 с.
42. Свешников І.К. Історія населення Передкарпаття, Поділля і Волині в кінці III – на початку II тис. до нашої ери. – К.: Наук. думка, 1974. – 208 с.
43. Свешников И.К. Культура шаровидных амфор. – Свод археологических источников. – Москва, 1983. -
44. Татаринев С.И. Древний металл Восточной Украины (учебное пособие). – Артемовск, 1993. – 108 с.
45. Тереножкин А.И. Предскифский период на Днепровском Правобережье. – К.: Изд-во АН УССР, 1961. – 248 с.
46. Тереножкин А.И. Основы хронологи предскифского периода // Советская археология. – 1965. - № 1. – С.
47. Тощев Г.Н. Крым в эпоху бронзы. – Запорожье: ЗНУ, 2007. – 304 с., ил.
48. Україна – хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. – К.: КВІЦ, 2008. – С. 219-331.
49. Черных Е.Н. Металлургические провинции и периодизация эпохи раннего металла на территории СССР // Советская археология. – 1978. - №4. – С.

50. Черняков И.Т. Северо-Западное Причерноморье во второй половине 11 тыс. до н.э. – К.: Наук. Думка, 1985. – 172 с.
51. Черняков И.Т., Чмихов М.О. Хронологія археологічних пам'яток епохи міді-бронзи на території України. – К.: НМК ВО, 1988. – С. 80-125.
52. Чмихов М.О., Кравченко Н.М., Черняков І.Т. Археологія та стародавня історія України. – К.: Либідь, 1992. – 376 с.
53. Шапошникова О.Г., Фоменко В.Н., Довженко Н.Д. Ямная культурно-историческая область (южнобугский вариант). – Свод археологических источников. – В1-3. – 160 с.
54. Шарафутдинова И.Н. Степное Поднепровье в эпоху поздней бронзы. – К.: Наук. думка, 1982. – 160 с.
55. Щепиский А.А., Черепанова Е.Н. Северное Присивашье. – Симферополь: Крым, 1969. – 328 с.
56. Grškovič Ja.P. Studien zur spätbronzezeitlichen Sabatinovka-kultur am unteren Dnepr und an der Westküste des Azov'schen Meeres // Archäologie in Eurasien. – Mainz, 2003. – Band 7. – 425 s.
57. Kaiser E. Studien zur Katakombengrabkultur zwischen Dnepr und Prut // Archäologie in Eurasien. – Leidorf, 1999. – Band 14. – 106 s.
58. Ślusarska K. Funeral rites of the catacomb community: 2800-1900 BC. Ritual, thanatology and geographical origins // Baltic-Pontic Studies. – Poznań, 2006. – Vol. 13. – 212 p.
59. Szmyt M. Between West and East. People of the globular amfora culture in Eastern Europe: 295-2350 BC // Baltic-Pontic Studies. – Poznań, 1999. – Vol. 8. – 349 p.

II.4. Технічні вимоги для вивчення дисципліни.

Викладач курсу рекомендує користуватись відкритим програмним забезпеченням (*open-source software*). Зокрема:

1. Текстовий редактор (письмові роботи приймаються в форматі doc, odt). Приклад – компоненти LibreOffice.
2. Бібліоменеджер для роботи з списками літератури та бібліографічними посиланнями. Приклад — Zotero.

Комунікація що до процесу навчання здійснюється через офіційну поштову скриньку викладача. На поштову адресу надсилаються електронні документи (файли практичної роботи та письмового завдання/есе). Час відповіді на лист — до 24 години. Листи і повідомлення можуть бути не опрацьовані у вихідні та святкові дні, а також в період з 21-00 до 9-00.

III. ФОРМИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЮ

Поточний контроль знань здійснюється під час проведення семінарських занять і має на меті перевірку рівня засвоєння аспірантами певних розділів (тем) навчальної програми, пошуку й критичного аналізу его-джерел. Формами поточного контролю є семінарське опитування, заслуховування доповідей, дискусії; письмова дослідницька робота. Поточний контроль передбачає оцінювання кожного виду робіт, зазначених в «Умовах визначення навчального рейтингу», та здійснюється у відповідності до визначених критеріїв (див. наступний розділ). Мета поточного контролю – оцінити ступінь засвоєння теоретичного і практичного матеріалу та рівень знань аспірантів з відповідних частин дисципліни.

Рівень поточних знань оцінюється в балах по кожному із передбачених видів практичних завдань окремо:

- відповіді, участь у дискусії на практичних заняттях;
- письмові творчі (індивідуальні) роботи;
- підготовка і презентація дослідницької письмової роботи.

Згідно до методики рейтингової оцінки поточний рейтинг аспіранта розраховується як сума балів за всіма видами практичних завдань і наращується протягом семестру.

Аспіранти, поточні знання яких оцінені на “незадовільно” (0-40 балів), вважаються не атестованими і до екзамену з дисципліни не допускаються. аспіранти, які за роботу в семестрі та на екзамені набрали 41-59 балів мають право на перескладання.

Самостійна робота. Головна мета проведення самостійної роботи полягає у необхідності більш широкого огляду тематики курсу з використанням матеріалів періодичних видань, наукових праць, монографій з окремих питань дисципліни.

Важливою складовою самостійної роботи аспірантів є виконання індивідуальних робіт.

Виконання індивідуальних робіт має на меті:

- закріплення знань теоретичного курсу;
- напрацювання навичок критичного аналізу джерел
- опанування вітчизняної й зарубіжної літератури із проблематики.

Вимоги до письмової дослідницької роботи.

Тему письмової роботи обирає аспірант, обов’язково погоджуючи її з викладачем. Письмова робота – самостійне дослідження питання/проблеми аспірантом, що демонструє його аналітичні здібності та вміння доходити самостійних висновків. Дослідник повинен поставити перед собою чітку мету та завдання, які намагатиметься розв’язати. Письмова робота не може бути переказом, реферуванням однієї або декількох праць. Письмова робота повинна передовсім базуватися на роботі з літературою (офіційні документи, монографічні видання, періодика та матеріали архівних фондів; візуальними джерелами: матеріалами археологічних колекцій). Заохочується посилання на/дискусія з лекційним матеріалом.

Обсяг письмової роботи: 0.5–1 авторського друк. аркуша (20.000-40.000) друкованих знаків з урахуванням пробілів та тексту посилань).

Вимоги до виносков: обов’язково робляться посилання на кожен цитату, що зустрічається в тексті, на кожен наведений факт (дата, подія, статистичні дані), що не є загальновідомим чи залишається дискусійним. Забороняється робити посилання на літературу/джерела, що не опрацьовуються аспірантом у ході дослідження. Будь-яка “прихована цитата”, тобто дослівна передача тексту без лапок (у тому числі в перекладі з іноземної мови), є плагіатом. Аспірант, плагіат якого у роботі доведений, отримує 0 балів за залік!

До списку джерел і літератури вносяться всі опрацьовані тексти, навіть якщо аспірант не робить на них посилань. Оцінюється не кількість опрацьованих джерел, а якість роботи з ними. Критерії оцінювання: вибір цікавої/дискусійної/проблемної теми; повнота її розкриття через досягнення поставленої мети й розв’язання сформульованих завдань; вміння працювати з джерелами, критично аналізувати їх; володіння історичною літературою та лекційним матеріалом; самостійність і глибина висновків.

Роботу слід надіслати на пошту викладача не пізніше ніж за 48 годин до заліку.

Підсумковою формою контролю є залік.

Підсумковий контроль знань здійснюється шляхом складання письмового заліку.

До заліку допускаються аспіранти, які мають необхідний рівень поточних знань.

Залік проводиться в письмовій, за завданнями які складені на основі програми курсу та мають однаковий рівень складності.

На заліку аспірантам буде запропоновано дати розгорнуті відповіді на 3 обов’язкові запитання однакової складності, які вимагають вдумливого критичного опрацьовання матеріалу усього курсу та додаткові запитання – максимально 30 балів.

За результатами складання заліку якість підсумкових знань аспіранта оцінюється за рейтинговою системою та трансформується в національну шкалу та шкалу ECTS.

ПИТАННЯ ДО ЗАЛІКУ

1. Господарство населення України за доби бронзи.
2. Бронзовий вік Полісся.
3. Проблеми відносної та абсолютної хронології пам’яток III – II тис. до н.е.
4. Дослідження доби бронзи на теренах України.

5. Ямна культурна спільнота.
6. Крим за доби пізньої та фінальної бронзи.
7. Культура кулястих амфор.
8. Білогрудівська культура.
9. Культури середнього бронзового віку Закарпаття.
10. Білозерська культура.
11. Ранньокатакомбна культура.
12. Східна лісостепова лінія розвитку: Мар'янівка - Малі Будки -Бондариха.
13. Крим за доби ранньої та середньої бронзи.
14. Сабатинівська культура.
15. Бабинська культурна спільнота (культурне коло Бабине).
16. Культура Ноуа на землях України.
17. Культури зрубної спільноти.
18. Донецька катакомбна культура.
18. Культури пізнього та фінального бронзового віку Закарпаття.
19. Інгульська катакомбна культура.
20. Харківсько-воронезька (середньодонська) катакомбна культура.
21. Кам'янська культура.
22. Кемі-Обинська культура.
23. Бондарихинська культура.
24. Осередки культурогенези на теренах України за доби бронзи.
25. Періодизація бронзового віку України.
26. Донецький гірничо-металургійний центр.
27. Середньодніпровська культура шнурової кераміки.
28. Металургійні провінції доби бронзи на теренах України.
29. Тшинецько-Комарівська спільнота (культурне коло).

III.1. Результати навчання, методи викладання і форми оцінювання.

Результати навчання	Методи викладання і навчання	Форми оцінювання
РН 02 Знання методів наукових досліджень та вміння їх використовувати на належному рівні; вміння вишукувати, опрацьовувати, аналізувати та синтезувати отриману інформацію (архівні джерела, наукові статті, науково-аналітичні матеріали, бази даних тощо).	Виконання аспірантами самостійних завдань. Методична організація та самоорганізація аспірантами читання та критичного аналізу фахової літератури. Написання аспірантами письмової роботи.	Перевірка якості прочитання та критичного аналізу аспірантами фахової літератури. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Перевірка якості виконання самостійних завдань.
РН 03 Знання теорії і розуміння методології системного аналізу, принципів застосування системного підходу при дослідженні соціально-економічних процесів та явищ, вміння використовувати методологію системного аналізу у сфері археології та антропології;	Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект (дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.	Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості виконання самостійних завдань.

<p>РН 07 Знання, розуміння, вміння та навички використання правил цитування та посилання на використані джерела, правил оформлення бібліографічного списку, розуміння змісту і порядку розрахунків основних кількісних наукометричних показників ефективності наукової діяльності.</p>	<p>Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект (дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.</p>	<p>Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 08 Знання історії розвитку соціально-економічних та історичних процесів; концептуальних засад охорони археологічної спадщини; реконструкції етнокультурної історії населення сучасної України; деталізація давньої історії України; стратегічних напрямів удосконалення методики проведення археологічних досліджень.</p>	<p>Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект (дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.</p>	<p>Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 09 Знання у виявленні локальних особливостей розвитку окремих регіонів України у доісторичний період; антропологічного складу населення України у різні історичні періоди; побуту та умов життя давнього населення від появи людини на території сучасної України до ХХІ ст.; міграційних тенденцій у давнину на території сучасної України та їх комплексний аналіз;</p>	<p>Виконання аспірантами самостійних завдань. Методична організація та самоорганізація аспірантами читання та критичного аналізу фахової літератури. Написання аспірантами письмової роботи.</p>	<p>Перевірка якості прочитання та критичного аналізу аспірантами фахової літератури. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 10 Знання закономірностей розвитку продуктивних сил давніх суспільств; світогляду давніх суспільств за даними археологічних досліджень; системи</p>	<p>Практичні роботи. Робота у міні-групах та парах під час занять.</p>	<p>Поточний контроль активної участі аспірантів у практичних заняттях. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях.</p>

<p>розселення та функціонування соціально-історичних організмів давнини на території сучасної України у різні історичні періоди та виявлення закономірностей; розвитку матеріальної культури давніх суспільств, що мешкали на території сучасної України від появи людини на території сучасної України до XXI ст.</p>		
<p>РН 11 Вміння класифікувати типи матеріальної культури давніх суспільств; використання природничих методів дослідження для комплексної характеристики давніх суспільств; реконструювати господарські структури давніх суспільств та хід соціально-історичного процесу; визначати пріоритетні напрямки розвитку історичної науки.</p>	<p>Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект (дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.</p>	<p>Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 12 Знання методологічних питань вивчення давньої історії за матеріальними залишками; розвитку сільського господарства протягом часу існування відтворювальної економіки на теренах України; історії та ролі металургії давніх суспільств; напрямів удосконалення технологій давніх виробництв(обробки каменю, кістки, шкіри, дерева, виробництва скла тощо);</p>	<p>Семінарські обговорення; Доповідь на одну із семінарських тем. Індивідуальний міні-проект (дослідження): доповідь на одну із семінарських тем із пошуком додаткових джерел.</p>	<p>Відповіді та дискусії на семінарських заняттях. Письмова дослідницька робота. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 13 Знання проблеми первісного заселення території України; становлення</p>	<p>Практичні роботи. Написання аспірантами письмової роботи. Письмова дослідницька робота,</p>	<p>Поточний контроль активної участі аспірантів у</p>

<p>відтворюючої економіки на Україні; емпіричного рівня пізнання археології; проблем теоретизування наукового знання в археології; меж пізнання в археології; становлення та розвитку української археології;</p>	<p>що розвиває основні тези доповіді на семінарі. Семінарські обговорення.</p>	<p>практичних заняттях. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 14 Вміння будувати демографічні моделі розвитку відмінних типів суспільств минулого (кочовики, землероби тощо); проводити кластерний та факторний аналіз даних для виявлення спорідненості давніх людських об'єднань.</p>	<p>Практичні роботи. Написання аспірантами письмової роботи. Письмова дослідницька робота, що розвиває основні тези доповіді на семінарі. Семінарські обговорення.</p>	<p>Поточний контроль активної участі аспірантів у практичних заняттях. Перевірка якості виконання самостійних завдань.</p>
<p>РН 15 Знання методологічних принципів дослідження соціальної сфери суспільного життя у археології; давнього ремесла за археологічними даними; методології пізнання антропогенезу; основних індикаторів різних шляхів генезису та розвитку політичних підсистем у давніх суспільствах; основних ознак міграцій давніх племен.</p>	<p>Практичні роботи. Робота у міні-групах та парах під час занять.</p>	<p>Поточний контроль активної участі аспірантів у практичних заняттях. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях.</p>
<p>РН 16 Знання основних сучасних методик та підходів археологічного дослідження; теоретико-методологічних основ реконструкції давньої історії за матеріальними залишками; вміння визначати специфічні риси різного типу соціумів давнини; обґрунтовувати перспективні напрями модернізації методів археологічного дослідження та концепцій національної ідентичності.</p>	<p>Практичні роботи. Робота у міні-групах та парах під час занять.</p>	<p>Поточний контроль активної участі аспірантів у практичних заняттях. Відповіді та дискусії на семінарських заняттях.</p>

III.2. Умови визначення навчального рейтингу дисципліни.

Види робіт/форми контролю	Кількість робіт	Максимум балів за заняття/вид роботи	Разом
Семінарські заняття	7	5	35
Самостійна робота	1	25	25
РАЗОМ (за роботу у семестрі):			10
Залік			30
РАЗОМ			100

III.3. Критерії оцінювання знань і вмінь з дисципліни.

Види робіт	Кількість балів	Критерії оцінювання
<i>Семінарське заняття</i>	2	Доповнення
	4	Відповідь із використанням основної літератури (з урахуванням повноти відповіді)
	5	Відповідь із використанням основної та додаткової літератури (з урахуванням повноти відповіді)
<i>Самостійна робота</i>	0	Завдання не виконане або містить плагіат.
	1–10	Завдання виконане не повною мірою; автор не виявляє навичок аналізу і логічного та послідовного викладу; подекуди припускається помилкових суджень; робота не вчитана й оформлена неналежним чином.
	11-24	Автор демонструє достатню обізнаність із програмним матеріалом дисципліни та вміння логічно і послідовно викладати свої судження на письмі. Разом із тим, завдання виконане недостатньо повною мірою; роботі бракує аналітичного характеру.
	25	Завдання виконане вчасно і повною мірою; автор демонструє належний рівень знання і розуміння програмного матеріалу дисципліни; виявляє аналітичні здібності, здатність до самостійного, системного, логічного і послідовного мислення. Робота вчасно подана й оформлена у відповідності до вимог.

III.4. Порядок перерахунку показників нормативної 100-бальної університетської шкали оцінювання в національну 4-бальну шкалу та шкалу ECTS.

За шкалою ОНП	За національною шкалою		За шкалою ECTS
	Екзамен	Залік	

91 – 100	5 (відмінно)	Зараховано	A (відмінно)
81 – 90	4 (добре)		B (дуже добре)
71 – 80			C (добре)
66 – 70	3 (задовільно)		D (задовільно)
60 – 65			E (достатньо)
30 – 59	2 (незадовільно)	Не зараховано	FX (незадовільно – з можливістю повторного складання)
1 – 29			F (незадовільно – з обов’язко- вим повторним курсом)

IV. ПОЛІТИКА ДОБРОЧЕСНОСТІ

Виконання навчальних завдань і робота в курсі має відповідати вимогам викладених у законах України «[Про авторське право і суміжні права](#)», «[Про освіту](#)», «[Про наукову і науково-технічну діяльність](#)», «[Про науково-технічну інформацію](#)», «[Про вищу освіту](#)» та «[Положення про організацію освітнього процесу для аспірантів та здобувачів ступеня доктора філософії поза аспірантурою у Інституті археології НАН України](#)» затвердженого Вченою радою Інституту археології НАН України 15 червня 2017 р. Протоколом №6.

Розробники курсу очікують, що всі учасники є апріорно є рівноправними колегами які здійснюють самостійні дослідження. Усі матеріали включно з наданими електронними копіями публікацій надаються виключно з навчальною метою і не можуть бути поширені чи використовуватись поза межами навчальних завдань курсу, або третіми особами.

У разі неможливості з поважних причин бути присутніми на лекційному занятті аспіранти зобов’язані повідомити викладача про це. Матеріал пропущених лекційних занять повинен бути відповідним чином опрацьований. Відсутність аспіранта на семінарському занятті зобов’язує його виконати додаткове завдання з тематики курсу.

Затверджено

**Вченою радою Інституту археології НАН України
Протокол № 7 від 22 червня 2022 р.**